

BOZKIR KÜLTÜRÜNDE ALP KARAKTERİNİN ORTAYA ÇIKIŞINDA TÜRK GELENEKLERİNİN ETKİSİ

Yrd. Doç. Dr. Kürşat KOÇAK
 Nevşehir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
kocakkursat@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Bozkır kültürünün egemen olduğu bölgelerde yaşayan Türklerin etrafı düşman ve sert iklim şartları ile tabii ve coğrafi açıdan elverişsiz diğer birtakım güçlüklerle çevrelenmişti. Türkler bir taraftan tarihin seyri içerisindeki varlıklarını devam ettirebilmek için bu güçlükler ve zorlu koşullar ile mücadele ediyor diğer taraftan onları dinamikleştiren bu mücadele esnasında milli birliklerini korumak için geleneklerine sıkı sıkıya bağlı kalmaları gerektiğini öğreniyorlardı. Öyle ki Türklerin bu mücadele sürecinde geleneklere bağlı kalmaktaki neredeyse tavizsiz tutumları beşeri, içtimai ve coğrafi açıdan her türlü zorluğa rağmen onları ayakta tutan milli, toplumsal ve kültürel bir refleks haline gelmişti. Savunma mekanizması olarak da addedilebilecek bu refleks davranışın özünü teşkil eden Türk gelenekleri ise daima cesareti, kahramanlığı ve yiğitliği övmekte ve teşvik etmekteydi. Bütün bu milli ve kültürel değerler “Alp” kavramının ortaya çıkmasına, ilerleyen süreçte Alplik karakterinin bir kültürel müessese haline dönüşerek yayılmasına öncülük etmiştir. Yiğitliğin, cesaretin ve kahramanlığın karşılığı olan “Alp” terimini unvan olarak hükümdar ve milletin içinden gelen yiğit savaşçılar alıp kullanmaktaydılar. Alplik Türk devletlerinin kuruluşunda ve yükselişinde muazzam bir güç olarak ortaya çıkmıştır. Bu makalede Alp karakterinin ortaya çıkışında geleneklerin etkisi dile getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Alp, Gelenek, Bozkır, Savaşçı, Unvan

THE EFFECTS OF TURKISH CUSTOMS ON APPEARING ALP CHARACTER IN STEPPE CULTURE

ABSTRACT

Turks living in steppe culture were surrounded with enemy, hard air conditions, and many other difficulties. While Turks were struggling with these difficulties to carry on their own existence, on the other hand during this combat they were learning the necessary of sticking to their traditions to keeping their national unity. So, their adamantly behaviour of loyal to their traditions became a reflex which make them survive in spite of human, geographical and social troubles. Turkish traditions which can be called as defence mechanism glorified bravery, courage and heroism. All these national and cultural values led the appearance of

‘Alp’ character and its dissemination as a cultural subject. The title of ‘alp’ whose meaning was bravery and courage, heroism was used by emperors, and brave warriors. Alp was an important power for founding and developing Turkish governments. This article is about the effects of traditions in arising Alp.

Key words: Alp, traditions, steppe, warrior, title

GİRİŞ

Orta Asya coğrafyasının uçsuz bucaksız bozkırlarının efendisi olmayı başaran Türklerin, karakterleri de bozkırın sert iklimi ile şekillenmiştir. Türklere bu sert ve güçlü karakteri veren ana unsur bozkırlar olmuştur. Orta Asya’nın sert karasal iklimi bozkırları ortaya çıkarmış bu bozkırlar ise Türkün karakterini ortaya çıkarmıştır. Nasıl demiri ateşin kızgın kuru ve demircinin sert vuruşları şekillendirmişse Türkü de bozkır şekillendirmiştir. Türkler, bozkır ikliminin zorlukları karşısında baş etmeyi ve düşman gücü karşısında eğilmemeyi öğrenmişler ve nesiller boyu bu davranışı aktarmışlardır. Türklerin bu güçlülere karşı koymasındaki en büyük motive edici güç ise kahramanlık ve cesaret gösterisine olan yatkınlık ve saygıları olmuştur. Erken dönem Türk dini İnancında da ölüm ötesinde gökte ulvi bir hayat sürebilmek içinde “Alp” olmak şarttı. (Esin, 2006: 265) Türklerin cesur ve kahramanlık yapmaya meyilli karakterini simgeleyen kelime ise “Alp”lik ve “Alperenlik” olarak Türk diline yerleşmiştir. Alp, yiğit bahadır, kahraman ve pehlivan anlamına gelmektedir. (Kâmûs-ı Türkî, 1985, 34; Kaşgarlı Mahmûd, 2006:c.I,41) Alp, “yiğit”, “Alpagut, Uygurca”, “Alpaut, Kazakca”, “Olput, Çuvaşca” (Gülensoy, 2007, 67) gibi kelimelere karşılık gelmektedir. Alp genel olarak yiğit korkusuz savaşçı Türk bahadırıdır. Kaşgarlı Mahmûd’a göre Alp yiğit anlamına gelir ancak “Alp”i hükümdarın unvanı önüne gelen sıfat olarak vermiştir. Kaşgarlı Mahmûd Türklerin efsanevi hükümdarı Alper Tonga’nın ölümü üzerine yakılan tarihi belli olmayan bir ağıt dörtlüğünü eserinde vermektedir. “Alp Er Tonga öldümü ıssız ajun kaldı mu, Ödlek için aldı mu Emdi yürek yırtılır” (Kaşgarlı Mahmûd, 2006:c.I,41) Yusuf Has Hâcip Kutadgu Bilig’de Alper Tongadan bahseder ve şunları söyler. “Türk beyleri arasında adı meşhur ve ikbâli ayan-beyan olanı Tonga Alp-Er di. Ne seçkin, ne yüksek, ne yiğit adam idi; zâten âlemde ferâsetli insan bu dünyaya hâkim olur. İranlılar ona Efrâsiyâb derler; bu Efrâsiyâb akınlar salıp, ülkeler zaptetmiştir.” (Yusuf Has Hâcip, 2003: 31)

Türk destanlarındaki Alp şahsiyetlerinin Alplik karakterini kişisel ve sosyal bir çıkar için ya da kendilerini savunmak amacı ile değil sadece kendini ispat etmek isteyen bir kuvvet, şan ve şeref duygusu ile taşıdıklarını görüyoruz. Devamlı bir mücadele içinde yaşayan Bozkır topluluklarında “baş kesmek, kan dökmek” yüksek bir değer haline geliyor. Cemiyette fertlere ancak kahramanlıklara göre yer veriliyor. Çocuk, kuvvet ve

maharetini herhangi bir hareket ile ispat etmeden isim alamıyor. (Kaplan, 1976: 15) Oğuz destanında Oğuz ilk gençlik sınavında at sürülerini ve halkı yiyen korkunç gergedanın başını kılıcı ile kesip öldürerek yiğit ve Alp olduğunu göstermiştir. (Oğuz Destanı, 1970:2) İskitlerde Alp ruhunun tezahürünü bize kadar gelen belgelerde görmekteyiz. Herodotos'a göre "İskit valisi bölgesinde bir kadeh içinde Şarap(kımız olabilir) ve suyu karıştırır bir düşman yenmiş olan her İskit kahramanı gelip bu kadehten içer. Böyle bir başarı sahibi olmayanlar bu onur şarabından içemezler, hor görülür ve kenarda kalırlardı bu hal en ağır hareketti. Buna karşılık çok sayıda düşman öldürmüş olanlar, iki kupayla gelirler ve üst üste içerlerdi"(Herodotos, 2006:320–321) bu merasimim Alplik müessesinin ilk köklerinden olma ihtimali çok yüksektir. Hun tarihinde ise Çi-çi Şan-yü'nün beyleri Alp olmayı şöyle açıklıyorlardı. "Hunlar ata binmekte usta; savaşta dünyada dengi olmayan bir halktır. Hunlar kahramanlığı kutsal bilir, boyun eğmeyi ise utanç sayarlar; savaşta ölmek kahramanlığın nişanıdır." (Almas, 2010: 80) Alplik ilk Türk devletlerinden başlayarak geç dönem Türk devletlerine kadar varlığını korumuştur. Alplik müessesini meydana nasıl geldiği veya kim tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Ancak topluma yayılması ve tesiri dikkat çekicidir. Toplum içinde bir sınıf veya seçkinler zümresine dönüşmemiştir. Alp unvanını Hükümdar,(Asina Alp Batı Göktürk Hakanı; Almas, 2010: 126) hanedan üyeleri savaşçılar hatta Göktürk yazıtlarında anlatılan bir savaşta Kül Tigin'in atının adının Alp Şalçı olduğu görülmektedir. (Tekin, 2006: 37) Alp olmanın kesin kuralları ve ayrıcalıkları yoktu. Alplar karşılıklı münasipelerini, örfî hukuk kaidelerine göre, tanzim ve tayin etmişlerdir. (Köprülü, 2006:373) Ancak kahramanlık yapanlar, saygın ve itibarlı "Alp" unvana kavuşuyordu.

Alplerin başarılı olmaları veya olmamaları ise kendilerinden çok milletin geleceğini belirliyordu. Hatta devleti (ili) olmayan milleti devlet sahibi yapıyordu. Neden kahramanlık yani "Alp olmak" Türkler için gerekli bir davranıştır? Türklerin geniş Asya bozkırlarında çok eski zamanlardan beri geçirdikleri çetin ve mücadelecî hayat şartları, kahramanlık ve cengâverlik geleneklerinin yerleşmesinde büyük etken olmuştur. Uzun asırlar esnasında çok geniş coğrafi sahalarda birbiri ardınca batıp çıkan büyük imparatorluklar kuran ve çiftçi, şehirli halk ile meskûn büyük memleketleri hâkimiyetleri altına alan bu atlı konargöçerler, her şeyden çok askerî teşkilâta ve kahramanlık seciyelerine kıymet verirlerdi. (Köprülü, 2006:372) Tarihte Alp unvanı ile bilinen ilk hükümdar Saka Türklerinin hükümdarı Alp Er Tonga'dır. (Atsız, 1997:299) Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda Alp unvanını kullanmışlardır. Hatta Uygur hükümdarları Alp unvanını severek alıp kullanmışlardır. Ay Tengride Kut Bulmuş Alp Külük Bilge Kağan ve Ay Tengride Kut Bulmuş Alp Bilge Kağan (İzgi, 1987: 24) isimlerini zikredebiliriz. Selçuk hükümdarlarının en güçlüsü ve ünlüsü olan

Alp Arslan isminin önünde “Alp” sıfatını kullanmıştır. Çünkü Alp Arslan da bir Alp Gazidir ve kahramandır. Yusuf Has Hâcîp hükümdarın Alp özelliği ile ilgili şu cümleleri yazmıştır. “Cesur insan sıkı düğümler çözer. Bu cihana hâkim olmak için, bin türlü fazilet gerek; yaban eşeğini alt etmek için, arslan olmak gerek. Alp hükümdar kılıç çalar ve düşmanın boynunu keser; memleketi ve halkını kanun yolu ile nizam altında bulundurur.” (Yusuf Has Hâcîp, 2003: 31)

Türk devletlerinin kuruluşunda etkili olan Alp savaşçılar İslamî devir Türk devletlerinde Alp Gaziler olmuşlardır. Selçuklular Malazgirt savaşını kazandıktan sonra Alp Arslan’ın yönlendirmesi ile Oğuz boylarını ve bu boylara mensup Alp savaşçıları Anadolu’nun fethinde görevlendirmiştir. Bu fetih hareketlerinin sonucunda Anadolu boydan boya Türk ülkesi olmuştur. Siyasi olarak Alp teşkilatı Osmanlı imparatorluğunun kuruluşunda da etkili bir şekilde görev almışlardır. Turgut Alp, Konur Alp, Saltuk Alp, Hasan Alp gibi Alplerin ismini söyleyebiliriz. (İnalcık, 2009, 27) Osmanlı İmparatorluğu devrinde yaşamış olan, Aşık Paşaya göre “Alp” olmanın dokuz şartı vardır: Cesaret, kol kuvveti, gayret (azim), iyi bir at, iyi bir kılıç, iyi bir yay, süngü, kaliteli bir zırh ve güvenilir bir arkadaş Alp olmak için gerekli şartlardır. (Köprülü, 2006:374; İnalcık, 2009, 29) Alpler çok iyi ata binip silah kullanabilen insanlardı. Türk Alpleri küçük yaştan itibaren eğitilirdi. Çin kaynakları Alplerin daha çocukluklarında eğitildiklerini ve kullandıklarını yazmışlardır. “Hun Türklerinde erkek çocuklar koyuna binerek kuş ve farelere ok atar, biraz büyüyünce tilki ve tavşan avlayıp bunların etini yerlerdi. Askerleri yay çekebilen, güçlü süvarilerdir. Olağanüstü durumlarda ise, savaşmak için talimde bulunurlardı. Bu onların en doğal özelliği idi. Uzun menzilli silahları ok ve yay, yakın dövüş silahları ise kama ve mızraktı.” (Hsiung-nu Hun Monografisi, 2004: 1) Alplerin vücutları hatta yüzleri dövmele olurdu. Pazırık’ta gömülü bulunmuş Mongoloid Alp’in vücudunda, Taştıkta bulunmuş Hun (Hiung-nu) ölü maskelerinde dövme izleri görülür. Türk Alplerin kıyafetleri, atlı muharebeye elverişli, binici giyimidir. Hiç değişmeyen özelliği ise çizme ve çakşır giymesidir. Çakşır bazen kaplan postundan olurdu. (Esin, 2006: 268) Geç dönem kaynakları da Alp savaşçılardan bahsetme gereği duymuşlar ve bazı bilgileri yazmışlardır. “Türk Alpleri, vahşi hayvana, kuşa, havadaki hedefe, insana çömeltilmiş veya yere konmuş hayvandan hedeflere, avının üzerine pike yapan kuşlara ok atar. Haricî yayına ok koymadan Türk on tane ok atar. Türk atını hızla sürerken oklarını, sağa, sola ve arkaya isabetli bir biçimde atar. (el-Câhiz, 1988: 67;Kaşgarlı Mahmûd, 2006:c. I, 111) Urfalı Mateos, “David zadeğân ordusunu alıp Türk ordugâhına karşı yürüdü iki ordu, korkunç bir muhabereye tutuştular. Bu zamana kadar bu cins Türk atlı askeri görülmemişti. Ermeni askerleri onlarla karşılaşınca onların acaib şekilli, yaylı ve uzun saçlı olduklarını gördüler.” (Urfalı Mateos, 2000: 48)

Türk devletlerinin siyasi teşkilatlanmasında oynadığı rolden dolayı kahraman Alp şahsiyeti ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı da Türk milleti tarafından “Alplik” çok sevilmiş ve Türk gelenekleri ile desteklenip binlerce yıl desteklenmiştir.

1. Alp Karakterinin Ortaya Çıkmasında Bozkır Türk Geleneklerinin Etkisi

Bozkır kültüründe binlerce yıl içinde gelenekler meydana gelmiştir. Toplum içinde bu geleneklere sıkı sıkıya riayet söz konusudur. Türklerde geleneklerin devlet ve halk tarafından sıklıkla uygulandığı görülmektedir. Bir davranışın sürekli tekrarından dolayı bilinçaltına yerleştiği, sonrada yaşamın biçimi olarak dışarıya yansıdığı görülür. Bu aşamada toplumun her ferdi, birbirine benzeyen olaylar karşısında düşünmeye gerek duymadan benzer davranışlar göstermeye başlar. Böylece geleneklerde devamlılık ortaya çıkar.

Türkler, çok geniş bir coğrafyaya yayılmışlar ve bu coğrafyayı hâkimiyet altına almışlardır. Bu hâkimiyetin kaynağı Türklerin üstün askerlik yeteneğine bağlanmıştır. Ancak Türklerin askerlik yeteneğinin yanında millet olarak iç dayanışma ve dayanıklılığını sağlayan gelenekleri ihmal edilmiştir. Türklerin geleneklerinin, onları birleştiren bir çimento gücü olarak görülmesi doğru olur. Bu gelenek ve törenlerin hemen hepsi İslamiyet’ten önce yaşadıkları “atlı göçebe kültür” çevresinde, eski çağlarda doğmuş ve gelişmiş olup, İslamî dönem ve günümüzde dahi devam etmektedir. Bozkır hayatına yön veren bazı gelenekler ise “Alp” karakterinin ortaya çıkmasında ve Alp ruhunun yaygınlaşmasında etkili olmuşlardır. Bu geleneklerin belli başlıları şunlardır: Kahramanlık çağrıştıran veya kahramanlıkla ilgili isim verme geleneği, kahraman savaşçıların öldürdüğü düşman sayısı kadar balbal dikme, Ant içme geleneği, Kıımız sunma geleneği, Kahraman atalara saygı ve bağlılık(atalar kültü) beçkem takma geleneği, sürgün avına katılma, at kuyruğu kesme ve bağlama geleneği olarak sayılabilirler. Şimdi bu gelenekleri sırasıyla aşağıda görelim.

1.1. Kahramanlık çağrıştıran veya kahramanlıkla ilgili isim verme geleneği: Eski Türk toplumunda Alp olmak ve yiğitlik göstermek çok kıymet verilen değerli vasıflardandı. Kahramanlık göstermek en büyük erdemlerdendi ve halkın gözünde yücelik kazanmaktaydı. Eski Türklerde kahramanlık ve askeri başarıyla ilgili isimlerin verilmesi Türklerin isim verme gelenekleri arasında, ön sırayı almaktaydı. Eski Türk devletlerinde bilinen en eski unvan ismin önüne sıfat olarak getirilen “Alp” unvanıdır. Kahramanlık ile ilgili isimlerin başına genelde Alp unvanının gelmektedir. Alp

ile birlikte ikinci bir isim kullanılmaktadır. Alp, cesur yiğit, kahraman demektir. “Alp Arslan Kutlug, Alp Bilge Kağan, Alp Er Han, Alp İlig, Alp Er Tonga, Alp Kara, Alp Salçı, Alp Turmuş, Alp Urungu Tutuk, Alp Tuğrul Tigin, Alp Gâzi, Alp Eri, Alp Kuş, Alp Laçın, Alp Sungur, Alp Argun, Alp Melik, Alp Yaruk, Alp Taş, Alp Yürek, Alp Tigin, Alp Sarı, Saltuk Alp, Alp Aygut, Cepni Alp, Asina Alp, Arçun Alp” gibi isimler bunlardan bazılarıdır. (Caferoğlu,1934: 8, 207; Koca, 2005: 237; Kaşgarlı Mahmûd, 2006, c. I, 77; Almas, 2010: 126,161) Eski Türklerde kahramanlıkla ilgili unvanlar büyük başarılar zaferler ve fetihler sonucu alınmıştır. Örneğin Yağı Basan(düşman basan), İl Basan (ülke feth eden) Biçen bey, Bıçan bey, İl gazi, İl almış, İl aldı bey, İl basmış, İl katmış, İl basar bey, İl urmuş, İl yığmış oğlan (Koca, 2005: 241; Kaşgarlı Mahmûd, 2006: c. I, 239, 370), gibi unvanlar bu şekilde ortaya çıkmış ve Türk tarihinde binlerce yıl kullanılıp varlığı devam etmiştir. Türklerde cesaret, erdem, harpte kahramanlık göstermek, savaş kazanmak toplumca itibar gören ve sevilen davranışlardı. Bu yüzden isimlerde yaşatılarak kutsallaştırılmıştır. Alp ve Kahramanlık Dede Korkut destanında teşvik edilmiş ve övülmüştür. Hatta Dede Korkut destanında Türk toplumuna ait yaygın bir gelenek olan Alp olan ve kahramanlık gösterenlere isim verme geleneği, Boğaç Hanın isim aldığı kahramanlık hikâyesinde anlatılır. “Bayındur hanın bir boğası vardı. Boğa taşa boynuz vursa taşı un gibi ederdi. Bir yaz bir güz boğayı savaştırırlardı. Oğuz beyleri zevkle izlerdi. Yazın bu boğayı saraydan çıkardılar. Üç kişi sol yanında üç kişi sol yanında demir zincirle boğayı tutmuşlardı. Gelip meydan ortasında bıraktılar. Dirse hanın oğlu ve üç arkadaşı meydanda aşuk oynarlardı. Boğayı bırakınca üç oğlan kaçtı, Dirse Hanın oğlu kaçmadı. Boğa oğlana doğru sürdü geldi. Oğlan boğanın alnına yumruğu vurdu. Boğa geri geri gitti. Boğa geri geldi oğlan boğaya tekrar yumruğunu alnına dayadı. Boğayla oğlan çekiştiler. Meydan da döndüler. Oğlan meydanın başına boğayı çıkardı. Ne boğa ne oğlan yendi. Oğlan boğadan elini çekince boğa tepesi üstüne düştü. Oğlan bıçağını çekip boğayı kesti. Dede Korkut gelip oğlana isim verdi. Bu oğlanı ismi kahramanlığından dolayı Boğaç olsun dedi.” (Dede Korkut Kitabı I, 2004: 81) Türklerde kahramanlıkla ilgili isim ve unvanlar bir kahramanlıktan sonra verilir ve isim esas ismin yerine geçerdi. Bu sayede ise cesaret ve kahramanlık yapması istenen yeni nesil teşvik edilmiş olurdu.

1.2. Balbal dikme geleneği: Türklerde balbal dikme geleneği Alp olmayı teşvik eden geleneklerden bir tanesidir. Balbal heykelleri ölen kahramanın veya savaşçının sağlığında iken öldürdüğü, kendiside öldükten sonra ahrette de kendine köle edindiği düşman eri veya komutanını simgelerdi. Eğer ölen kişi, kahraman Alp bir kişi ise sağlığında öldürdüğü düşman sayısı kadar balbal dikmekteydiler. (İnan, 2000: 231) Türkler bunları

cennette kendilerine hizmet edecek hizmetkârları olarak görürlerdi. (Liu Mau Tsai, 2006: 22; İbn Fadlan, 2005: 25; Koca, 2003:174; Esin, 2001: 167) Düşman ile savaşmak ve onu yenmek, en büyük Alplik erdemi sayılırdı. Bir insanın Alp olması ve kahramanlığı, onun savaşta öldürdüğü düşman sayısı ile ölçülür ve takdir edilirdi. (Koca, 2003:75; Eberhard, 1996: 86) Düşman öldükten sonra öteki dünyada da balbal dikme yöntemiyle ruhu esir edilip cezası çektirilmek istenmiş olabilir. Dünyada kalanlar ise ölen kişinin mezarındaki balballar sayesinde kahramanlığını fark etmiş olurlardı.

1.3. Kan kardeşliği ve ant içme geleneği: Alp olmanın şartlarından bir tanesi de birbirine bağlılık ve güven duymaktır. Türk geleneklerinden bir tanesi de bağlılık ve güveni tesis eden ant içme geleneği idi. Eski Türk toplumunda dostluk ve kardeşliğe büyük değer verilirdi. Bu dostluk ve kardeşlik, kan kardeşliği ve ant töreni ile sağlam temellere oturtuldu. Ant veya yemin, insanlar arasında güvenin sağlanmasında önemli rol oynardı. Eski çağlarda, Alplar yemin çeşitli vasıtalar(bunlar genellikle Alpların kullandıkları kılıç, mızrak, pala gibi silahları) aracılığı ile yapıyordu böyle yapılmasındaki maksat ise ant töreninin insanlar gözünde ulvi bir değer kazanması içindi. Ant töreninde, geç dönemde de kılıç üzerine ant içilmeye devam edilmiştir. Ant töreni esnasında şu sözler söylenmiştir. “Kök kirsün, kızıl çıksun,” bu gök renkli demir kılıç, kanlı olarak çıksın yemini tutmazsam... Savaşçı Alpler ise ant töreninde ve şölenlerde, mertebeye göre sıralanıyor ve içki kadehi ile savaş tanrısı timsali kılıcı şahit tutarak, büyüklerine bağlılık andı içiyorlardı (Esin,1985: 410).

İskit devrinde Alpler ant ve kan kardeşliği törenlerinde, İskitler toprak bir kupanın içerisine şarap doldururlardı ve ant içecek olanlar buna kanlarını karıştırırlardı. Bunun için sivri bir şeyle küçük bir delik açarlar ya da kılıçla hafif çizerlerdi. Sonra kabın içerisine bir pala, oklar, bir balta ve mızrak daldırırlar, bu da olduktan sonra Alpler, Tanrının öfkesi üzerine ant içerler ve kaptaki şaraptan azıcık içerler ve orada bulunanların ileri gelenleri de onlarla beraber ant içerlerdi. (Herodotos, 2006:322) Kıymız sunma eski Türklerde dostluk ve barışlığın sembolü idi. Alpler birbirine kıymız sunarak sıkı bir bağlılık içine giriyorlardı. Ayrıca kıymız sunmak geleneği bir başarı sonrası da uygulanmaktaydı. İskit yöneticileri düşmana karşı başarı kazanmış savaşçılara kendileri kıymız (veya şarap) sunmaktaydılar.

1.4. Ölmüş atalara saygı geleneği: Türklerde ölmüş atalara saygı geleneğinde ölmüş olan Alplere'de saygının ayrı bir önemi vardı. Türkler, ölmüş Alplere büyüklerine saygı ve hürmet gösterme konusunda son derece dikkatli idiler. Ölmüş atalarının ve Alplerin ruhunun rahat edebilmesi onların mezarlarına dokunulmaması ve ruhlarına saygı gösterilmesi ile mümkündü.

İnsan kendisine hizmet edenlere, gerçekleştirdikleriyle hafızasında yer eden kişilere karşı saygı duyma eğilimindedir. Saygı duymadan tapmaya giden yol ince bir çizgi ile ayrılmış bulunmaktadır ve ata hiçbir zaman Tanrı derecesine ulaş masada bir tanrı gibi kendi toplumunun övgüsünü alırdı. (Roux, 1999: 190)

İskitlerde bu geleneğin titizlikle uygulandığını görmekteyiz. İskitler de atalar kutlu sayılmaktadır. (Durmuş, 2004: 22) Türkler ata kültürünün yani mezarlarının korunmasına da özen göstermişlerdir. Ata mezarları eski Türklerce kutsal sayılmış ve bu mezarlara saldırmak savaş sebebi sayılmıştır. Dareios'un savaş teklifine İskit kralı İdanthyrsos'un verdiği cevap; "Siz eğer ille de savaşmak istiyorsanız, bizim atalarımızın mezarları var; onları bulun, onlara el kaldırın, o zaman görürsünüz mezarlarımız için dövüşüyor muyuz?" (Herodotos, 2006:346) Hun tarihinde atalar kültürüne yani hükümdar mezarına tecavülden savaş açıldığını görmekteyiz. Hunlar (M.Ö. 77)Wu-huan'ların aynı zamanda Alp sayılan Hun Şanyüsünün mezarını açması dolayısıyla çok öfkelenip 20 000 atlı ile Wu-huan'lara savaş açmış ve cezalandırmışlardır. (Hsiung- nu (Hun) Monografisi, 2004: 44) Hun devletinin ileri gelenleri M.Ö. 79 yılında ise Alp atalarının mezarına saygısızlıktan dolayı Hun Tanhu'sunu, Moğol O-Hanlara(Oganlar) savaşa karşı zorlamıştı. (Kafesoğlu, 2000:304)

1.5. Beçkem takma geleneği: Alpler silahlarının üstüne haşmet ve güçlerini göstermek için mızraklarının sivri uçlarının üstüne üçgen şeklinde bez bayraklar takardı. Beçkem silahların üstüne takılan bez parçasıdır ancak bir savaşçı için haşmet ve görkemi sembolize ederdi. Uçlarına üçgen şeklinde bir ipek parçası veya bayrak takılan asılan mızraklara Türkler "beçkem" veya "batak" yani bayrak derlerdi. Eski Türklerde beçkem takma askerî geleneklerden bir tanesidir. Türk savaşçısı düşmana kendini güçlü, görkemli göstermek ve görünmek zorundaydı. Alp savaşçılarının takmış olduğu beçkemin tanımı için Kaşgarlı Mahmûd lüğatinde, "alâmet, belge, savaş günleri yiğitlerin belge olmak üzere takındıkları ipek parçası yâda dağ sığırı kuyruğu" demiştir. (Kaşgarlı Mahmûd, 2006: c. I, 483) Beçkem takma İskitlerden beri bilinen bir adetti. İskitlerin savaş belgeleri ejderlerdir ki belirli uzunlukta sırtklar üzerinde dalgalanır. (Ögel, 1991: 205; İnan, 1949: 150; Esin, 2004: 283) Bu askeri gelenekten dolayı Alplerin beçkem takarak halk içinde görünmeleri Alp olmayı özendirmiş ve gençleri Alp olmaya teşvik etmiştir.

1.6. Sürgün avı geleneği: Türkler savaş olmadığı zamanlarda hükümdarın, Alplerin ve halkın katılımıyla sürgün avı başlatırdı. Hükümdarın ilk olarak ok atmasıyla başlayan süre avı, askerlerin geniş bir

alanday hayvanları avlaması çeşitli av taktik ve oyunlarının sonrasında da avlanan hayvanlardan büyük bir toy yapılarak şölen havası içinde gerçekleştirilirdi. Sürgün avları Türk Alp savaşçılara, barış zamanında askeri manevra ve savaşçılık kabiliyetlerini geliştirdikleri bir tatbikat imkânı sunmaktaydı. Bu sürgün avlarına katılan genç delikanlılar Alplerin maharetlerini görürler ve Alp olmak isterlerdi.

1.7. Atkuyruğu kesme ve bağlama geleneği: Atkuyruğu kesme ve bağlama âdeti, Türklerin en eski harp adetlerindedir. Eski Türklerde askeri hayat içerisinde at kuyruğu kesme ve bağlama veya halk arasındaki adıyla dullama'nın (tullama) (Gökyay, 2004: CCCXCI.(391)) ortaya çıkışı şu şekilde açıklanmaktadır. Eski Türklerde alp ve askerler en önemli varlıklarından biri olan atlarına eşleri kadar yakındı. Savaşta hayatını kaybeden askerin atına dul kaldı gözüyle bakılırdı. Alp ve askerlerin mezarlarına boğazlanıp gömülen atının kuyruğu kesilir veya bağlanırdı bu işleme ise dullama denirdi. At kuyruğu kesme, sahibi ölmüş olan atın yas alâmeti olarak kuyruğunu kesmek yasa girmek olarak kabul edilirdi. Türkler yas alâmeti olarak, ölünün bindiği atın kuyruğunu kesme geleneğine "dullamak", derlerdi. (İnan, 1998: c. II, 265. Kırgızcada tullamak yas ve matem tutmak manasını ifade eder. Kumukça'da ise mâtem alâmeti olarak atkuyruğunu kesmek demektir.; Gökyay, 2004: 167; Ögel, 2000: c. VI, 145)

Bu askerlik geleneğini sadece Türklerde görmekteyiz. Kaşgarlı Mahmud'un eserinde atkuyruğu kesme ve bağlama geleneği ile ilgili bilgi bulmaktayız. "Alp eratin çermetti, yiğit adam atının kuyruğunu ördürdü." Bu cümleye ilave olarak ise bu yiğitlik belgesidir demiştir. (Kaşgarlı Mahmûd, 2006: c. II, 349) Türkler atkuyruğunu ipe bükme ve bağlamağa "sırtlamak" derlerdi. (Ögel, 1991: 203) Eski Türklerde bu işe, "Kuyruk tüğmek" (düğülemek) veya "at Çermetmek" denmekteydi. At kuyruğu bağlamak veya örmek, kahramanlık ve yiğitlik alâmeti sayılmaktaydı. (Koca, 2005: 204) Hun(Hiung-nu) ları anlatan Çin taş oymalarında atların bağlı kuyrukları görülür. Muharebe ve av atlarının da kuyruklarının bağlı olduğu görülür. Ölen Alpin mezarına da bağlı at kuyruğu dikilirdi. (Esin, 2006: 273) Ünlü Pazırık halısında da kuyrukları bağlanmış atların üzerinde Alp yiğitler tasvir edilmektedir. Leningrad, Hermitaj müzesinde sergilenen, dünyanın en eski Türk halısının üstündeki at motiflerinin kuyrukları Pazırık kurganından çıkan at cesetlerinin kuyrukları gibi düğümlüdür. (Diyarbakirli, 1972: 135)

SONUÇ

Alpler Türk milletinin içinden çıkmış yiğitlik ve cesaretleri ile tanınmış gönüllü askerlerdir. Alp savaşçılar, milletine gönülden bağlanmış ve canlarını feda etmekten çekinmemiş insanlardır. Alp savaşçılar, son

derece mütevazı ve fedakâr insanlardır. Hâlbuki Avrupa’da Alplerden yüzyıllar sonra ortaya çıkan şövalyeler askerliği meslek haline getirip halktan kopmuşlar ve kendileri için menfaat kapısı olarak görmüşlerdir. Alpler yiğitler ise ortaçağda karşılaştıkları şövalyelerden maddi ve manevi olarak üstün olduklarını göstermişlerdir. Peki, bu üstünlüğün sebebi neydi. Alpler belirli çıkar grupları tarafından organize edilmiş bir teşkilatlanma değildi. Alpliği ortaya çıkmasını Türk kültürü ve gelenekleri kaynaklık etmekteydi. Türk kültürü ve geleneklerinde ise insana zulüm edecek bir anlayış mevcut değildi. Türk zihniyetinde garibana mazluma karşı zulüm yoktu. Ancak kahraman ve yiğitler harp meydanında zalim düşmanla çarpışır ve ona haddini bildirirdi. Garibana ve mazluma ise dokunmazdı.

Türk geleneklerinde görülen yiğitlik ve kahramanlığı teşvik, Alplerin çıkış kaynağı olmuştur. Türk geleneklerini yerine getiren her Türk genci buna gelecekte tahta çıkacak veliahda dâhil “Alp” olarak milletine hizmet vermekteydi. Türklerde gençler geleneklerine göre çocukluklarından itibaren ciddi olarak eğitilmekteydiler. Verilen bu eğitim aynı zaman savaşçı olan Alplerin rakiplerine karşı üstün olmalarını sağlıyordu. Alpler yeni vatan topraklarının fethinde önemli görevler alıyorlardı. Örneğin Alparslan’ın yönlendirdiği Türk Alperenleri Anadolu’yu fethederek Türk ülkesi haline getirmişlerdir. Devletin çöküp halkın buhran içine düştüğünde Alplerin ne kadar önemli olduğu anlaşılıyordu. Çünkü Alpler gönüllü olarak ortaya çıkıyor eski hanedan üyelerinden birisi ya da yeni bir Alp lider çevresinde yeni devletin kuruluşunu gerçekleştiriyorlardı. Nitekim Anadolu’yu boydan boya fetheden ve Anadolu Selçuklu devletini kuran Alp Erenlerin, torunları iki asır sonra Osmanlı devletinin kuruluşunu gerçekleştireceklerdir.

KAYNAKLAR

- Almas, Turgun, Uygurlar, Selenge Yayınları, İstanbul 2010.
 Atsız, H. Nihal, Makaleler I, İstanbul 1997.
 Caferoğlu, Ahmet; Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü, İstanbul 1934.
 Diyarbakirli, Nejat; Hun Sanatı, Meb Yayınları, İstanbul 1972.
 Durmuş, İlhami; “İskitlerde Ölü Gömme Geleneği” Milli Folklor, 61, (2004), 21–29.
 Dedem Korkudun Kitabı; Hazırlayan; O. Şaik GÖKYAY, Meb Yayınları, İstanbul 2004.
 Eberhard, W.; Çin’in Şimal Komşuları, Terc. Nimet ULUĞTUĞ, TTK, Ankara1996.
 El- Câhız; Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri ve Türklerin Fazîletleri, Çev. Ramazan ŞEŞEN, TKAE Yayınları, Ankara 1988.
 Esin, Emel; “Türk Kültür Tarihi İç Asya’daki Erken Safhalar” Erdem, Cilt I, Sayı 2, Mayıs 1985.

- Esin, Emel; Türk Kozmolojisine Giriş, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2001.
- Esin, Emel; Türk Sanatında İkonografik Motifler(Orta Asya'dan Osmanlıya), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2004.
- Esin, Emel; Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2006.
- Gülensoy, Tuncer; Köken Bilgisi Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara 2007.
- Han Hanedanlığı Tarihi (Hsiung- nu (Hun) Monografisi); Terc.ONAT, A., ORSOY, S.,ERCİLASUN, K., T.T.K. Ankara 2004.
- Herodotos Tarih; Çev. Mümtekin ÖKMEN, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2006.
- İbn Fazlan; Seyahatnâme, Terc. Ramazan ŞEŞEN, Bedir Yayınları, İstanbul 1995.
- İnan, Abdülkadir; “İskitlerin Savaş Belgesi ve XI. Yüzyıl Türklerinde Beçkem”, Belleten XIII/49, TTK, Ankara 1949.
- İnan, Abdülkadir; Makaleler ve İncelemeler I, II, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1998.
- İnalçık, Halil; Devlet-i ‘Aliyye, İş Bankası Yayınları, İstanbul 2009.
- İzgi, Özkan; “Uygurların Siyasî ve Kültürel Tarihi”, TKAE Yayınları, Ankara 1987.
- Kafesoğlu, İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, İstanbul 2000.
- Kaplan, Mehmet; “*Türk Destanında Alp Tipi*”, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, Dergâh Yayınları, İstanbul 1976.
- Kaşgarlı Mahmûd; Divanü'l Lugati't- Türk I, II, III, (Terc. Besim ATALAY) Ankara 1996.
- Koca, Salim; Türk Kültürünün Temelleri II, Ankara 2003.
- Koca, Salim; Selçuklularda Ordu ve Askerî Kültür, Berikan Yayınevi, Ankara 2005.
- Köprülü, Fuat; Tarih Araştırmaları I, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.
- Liu Mau Tsai; Doğu Türkleri(Çin Kaynaklarına Göre), Terc. Ersel KÂHYA- Deniz BANOĞLU, Selenge Yayınları, İstanbul 2006.
- Oğuz Destanı; W. BANG, G. R. RAHMETİ, MEB Basımevi, İstanbul 1970.
- Ögel, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihi (İslamiyet öncesi), TTK Basımevi, Ankara 1991.
- Ögel, Bahaeddin; Türk Kültür Tarihine Giriş Cilt I-IX, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.
- Roux, Jean-Paul, Altay Türklerinde Ölüm, Kabalcı Yayınları, İstanbul 1999.
- Şemseddin SÂMÎ; Kâmûs-ı Türkî, Tercüman YKB Yayınları, İstanbul 1985.
- Tekin, Talat; Orhon Yazıtları, TDK Yayınları, Ankara 2006.
- Urfalı Mateos; Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor'un Zeyli, Çev.Hrant D. ANDREASYAN, TTK Yayınları, Ankara 2000.
- Yusuf Has Hâcib; Kutadgu Bilig, Çev. R:Rahmeti ARAT, TTK Yayınları, Ankara 2003.